

Дигитално насиље – превенција и реаговање

ДИГИТАЛНО НАСИЉЕ – НАСИЉЕ ДИГИТАЛНОГ ДОБА

Ризици дигиталне комуникације

Неоспорно је да дигиталне технологије пружају различите могућности за психо-социјални развој (проналажење информација, учење, истраживање, комуникација, забава, развој креативности), образовање и социјалну укљученост младих. Међутим, небезбедно коришћење дигиталне технологије носи са собом бројне ризике, поготову када су у питању деца и млади.

У следећој табели приказана је класификација потенцијалних ризика на интернету (Hasebrink et al., 2009).

Табела 1: Врсте ризика на интернету		УЛОГА МЛАДИХ	
		АКТИВНА	ПАСИВНА
ВРСТА РИЗИКА	САДРЖАЈ	<ul style="list-style-type: none"> ○ Постављање на интернет недозвољеног и потенцијално штетног садржаја (нпр. експлицитне фотографије, видео-снимци, поруке на профилима, блоговима итд.). 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Праћење порнографског, насилног и расистичког садржаја. ○ Праћење другог садржаја на интернету који може имати штетне последице (нпр. анорексија, самоубиство и др.).
	КОНТАКТ	<ul style="list-style-type: none"> ⊗ „Секстинг”. Узнемиравање и дигитално насиље над другима. 	<ul style="list-style-type: none"> ⊗ Бити врбован/а. Трпети узнемиравање или дигитално насиље.
	КОМЕРЦИЈАЛНЕ УСЛУГЕ	<ul style="list-style-type: none"> ○ Неовлашћено коришћење ауторских права. ○ Онлајн коцкање. ○ Онлајн куповина (ризична). 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Бити жртва огласа, спамова, спонзорстава. ○ Несвесно улажење у договоре око куповине производа. ○
	БЕЗБЕДНОСТ	<ul style="list-style-type: none"> Откривање личних података. Хакерисање.⁴ ○ 	<ul style="list-style-type: none"> Несвесна инсталација злонамерних кодова (нпр. вируса). Бити жртва преваре. ○ ○ Бити жртва крађе идентитета.

Излагање ризицима директно је повезано са временом које се проводи на интернету. Међу младима који свакодневно користе интернет, 62% ученика/ца основних школа и 84% ученика/ца средњих школа било је изложено неком ризику.

Најзаступљеније ризично понашање је прихватање захтева за пријатељство на социјалним мрежама, али од особа које млади не познају и које никад нису срели (46% ученика/ца основне и 71% ученика/ца средње школе), затим комуникација путем чета, такође са непознатим особама (28% ученика/ца основне и 56% ученика/ца средње школе), одговарање на поруке непознатих особа (27% ученика/ца основне и 47% ученика/ца средње школе).

Нажалост, није мали проценат младих који су спремни да дају личне податке (име и презиме, адресу становања, број телефона, имејл, своју фотографију) непознатим особама (13% ученика/ца основне и 21% ученика/ца средње школе), па чак и да се са особама које су „упознали/е” преко интернета сретну (6% ученика/ца основне и 15% ученика/ца средње школе).

Што су ученици/е склонији/е ризичном понашању, то су чешће укључени/е у дигитално насиље, било да га трпе, врше или да су сведоци таквог понашања (Попадић и Кузмановић, 2013).

Дигитално насиље

Дигитално насиље релативно је нов феномен који током последње две деценије заокупља све већу пажњу научне и стручне јавности. Постоји велики број дефиниција дигиталног насиља, неке су општије и укључују све врсте узнемиравања помоћу дигиталних технологија, док су друге у вези са појединим облицима дигиталног насиља.

Наводимо једну од најчешће коришћених дефиниција дигиталног насиља.

Шта је дигитално насиље?

Дигитално насиље (енг. *cyber-bullying*) је коришћење дигиталне технологије (интернета и мобилних телефона) с циљем да се друга особа узнемири, повреди, понизи и да јој се нанесе штета.

Осим термина *дигитално насиље*, у литератури се срећу и други сродни термини: *електронско насиље*, *насиље на интернету*, *онлајн насиље*, *сајбер насиље*, *малтретирање у дигиталном свету* и др.

Дигитално насиље може се испољити на различите начине. Најчешће се срећу следећи **облици дигиталног насиља**:

- постављање узнемирујућих, увредљивих или претећих порука, слика или видео-снимака на туђе профиле или слање тих материјала СМС-ом, инстант порукама, имејлом, остављање на чету;
- снимање и дистрибуција слика, порука и материјала сексуалног садржаја;
- узнемиравање телефонским позивима;
- лажно представљање, коришћење туђег идентитета, креирање профила на друштвеним мрежама на туђе име;
- недозвољено саопштавање туђих приватних информација, објављивање лажних оптужби или гласина о другој особи на профилима друштвених мрежа, блоговима итд;
- промена или крађа лозинки;
- слање вируса;
- исмевање у онлајн причаоницама и на интернет форумима,
- непримерено коментарисање туђих слика, порука на профилима, блоговима;
- игнорисање, искључивање (нпр. из група на социјалним мрежама), подстицање мржње (по различитим основама) и др.

Дигитално насиље може се вршити **директно** или **индиректно** (преко посредника), уплитањем других особа у вршење насилне активности, са или без њиховог знања (нпр. у име неке особе, са њене адресе или профила, шаљу се узнемирујуће поруке или се остављају на блогу, чету, форуму или профилима других особа).

Дигитално насиље обично се дешава међу младима, међутим, нису ретки случајеви када су одрасле особе насилне према деци и младима на интернету. У тим случајевима најчешће је реч о малтретирању (енг. *cyber-harassment*) или прогањању (енг. *cyber-stalking*) путем интернета, што представља кривично дело и кажњиво је законом.

Дигитални медији посебно су погодни за одрасле особе (тзв. сексуалне предаторе или насилнике) који се лажно представљају и комуницирају с млађим особама у циљу сексуалне злоупотребе. Стога се у последње време све више говори о сексуалном дигиталном насиљу или сексуалној злоупотреби путем интернета. Интернет (путем друштвених мрежа, чета, причаоница) омогућава различите начине сексуалне злоупотребе.

Груминг (енг. *grooming*) представља низ предаторски мотивисаних поступака, односно припремних радњи које имају за циљ успостављање контакта, одржавање комуникације и физички приступ детету. Сексуални предатори на интернету немају јасан профил, њихова занимања и узраст варирају, мада истраживања показују да су то најчешће особе мушког пола (Wolak et al., 2008).

Под *секстингом* (енг. *sexting*) подразумева се слање или постављање на интернет фотографија, порука или видео-снимака са експлицитним сексуалним садржајем. Размена фотографија или порука са сексуалним садржајем може да делује као безазлено флертовање или забава, али, за младе, секстинг има озбиљне друштвене и правне последице.

Поседовање и ширење фотографија или видео-снимака са сексуалним садржајем на којима су малолетници/е, према Кривичном закону Републике Србије⁵, представља поседовање дечје порнографије, чак и ако особе на сликама шаљу експлицитне материјале или дају пристанак да се фотографишу или снимају и кажњиво је затвором према члану 185 (*Приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију*).⁶

Фотографије могу лако да измакну контроли и да доспеју на много више адреса него што је планирано. Потом се најчешће користе за сајбер малтретирање или сајбер прогањање.

⁵ <https://www.ilo.org/dyn/natlex/JOVS/ELECTRONIC/71947/72713/F1188924w123/SRB71947.pdf>

⁶ http://www.mup.gov.rs/cms_jsp/saveti.nsf/saveti-zastitimo-decu-od-pedofilije-na-Internetu.h

Оруђа за дигитално насиље

Како се развија дигитална технологија, тако се шире могућности за њену злоупотребу. „Паметни” мобилни телефони и интернет пружају данашњим младима читав „арсенал” оруђа за социјалну окрутност и узнемиравање других.

Данас се дигитално насиље најчешће врши путем:

- **социјалних мрежа и платформи за дељење видео садржаја** (нпр. Facebook, Google+, My Space, Twitter, Ask.fm, Omegle, YouTube, Instagram, Flickr, Snapchat и др.⁷);
- **СМС порука и телефонских позива;**
- **имејлова;**
- **инстант порука** (IMs – instant messages) и **текстуалних порука** (нпр. WhatsApp, Skype, Viber и др.);
- **сликовних порука и видео материјала;**
- **причаоница или „соба за четовање”** (енг. chat rooms);
- **блогова, форума;**
- **онлајн видео-игара.**

Већина онлајн сервиса прописала је **доњу узрастну границу** за коришћење ових сервиса. Најчешће је то **13 година** (нпр. Facebook, Ask.fm, Instagram, Twitter, Snapchat, Viber, Skype и др.), али за неке (нпр. WhatsApp) узрастна граница је **16 година!**

Млади често злоупотребљавају дигитална оруђа, већ самом чињеницом да их користе на знатно млађем узрасту од прописаног. Истраживање које је спроведено крајем 2012. године (Попадић и Кузмановић, 2013) показало је да чак половина десетогодишњака/иња има профил на некој од социјалних мрежа (најчешће на Фејсбуку) и злоупотребљава интернет навођењем лажних података о узрасту.

Власници социјалних мрежа не сnose одговорност за њихову злоупотребу уколико се установи да су корисници/е приликом регистрације оставили/е лажне податке.

УЧЕНИЦЕ И УЧЕНИЦИ

- **Колико ученика/ца поседује мобилни телефон и рачунар?
Колико често користе интернет?**
- **Да ли се млади ризично понашају на интернету?
Колико често доживљавају дигитално насиље или примећују да га доживљавају њихови другови и другарице?**

Мобилни телефон има 94% основаца и 99% средњошколаца.

Пристап интернету има 89% основаца и 92% средњошколаца.

Укупно 62% основаца и 84% средњошколаца изложило је себе неком од ризика на интернету.

Дигитално насиље доживело је 37% основаца и 66% средњошколаца.

Укупно 22% основаца и 30% средњошколаца видело је или чуло да њихови вршњаци/киње трпе дигитално насиље.

→ Шта узнемирава ученике и ученице? Ово су њихове речи...

Неко је
направио
лажни профил
који је час био
мој дечко, час
мој пријатељ!

Гледао сам у
даљину а неко
ме је снимао из
профила јер имам
повећи нос!

Због девојке сам
добијао претње
батинама...

Коментарисао
је моју
фотографију
ружним речима...

Нуђене су ми
сексуалне услуге,
претили су ми...

Да ли сте чули
за Ask.fm?
Тамо постоје
анонимни хејтери...

Провалио ми је
шифру и псовао
друге са мог
профила...

Свађе са онима
које уживо познајем, око
ствари у којима се уживо
не слажемо и
не подносимо...

Мало су ме
хејтовали на
Форуму...

У некој групи на
Фејсбуку нас петорица смо
се вређали са припадницима
албанске националности...

→ Да ли постоје родне разлике у излагању ризицима на интернету?

ДЕЧАЦИ
41%

У последњих годину дана
бар једном вршили/е дигитално насиље

ДЕВОЈЧИЦЕ
26%

21%

Уживо се срели/е са особама
које су упознали/е преко интернета

9%

52%

Посећивали/е оне сајтове
које би им родитељи бранили да посећују

20%

Дигитално насиље неодвојиво
је од класичног насиља.
Иако се дешава у „виртуелном” окружењу,
дигитално насиље често има
узроке и/или последице
у реалном окружењу!

—> **Како ученици/е реагују на узнемиравање њихових вршњака/иња
путем дигиталних медија?**

1. Помажу онима који/е трпе насиље

*Покушао сам да им
помогнем да откријемо
ко је та особа.*

*Покушавала сам да
умирим другарицу и
рекла сам јој да то није
велика ствар, није прави
живот...*

*Помогао сам им да те
особе блокирају и да
се тако заштите.*

*Рекла сам старијим
особама. Обратила сам се
другу и рекла да каже
родитељима!*

2. Супротстављају се особама које су насилне

*Вратили смо им на
исти начин...*

*Претили смо им
батинама.*

*Опсовао сам им све
по списку!*

Тукли смо их!

3. Ни чине ништа (пасивно посматрају)

*Шта да урадим,
немоћна сам по том питању?
Заиста не знам како бих
помогла!*

*Чуо сам, али се
нисам удубљивао,
зато што је то
само шала!*

*Ништа, нећу да се
мешам у такве ствари.*

*Нисам ништа урадила,
грозно се осећам сада...*

ПРЕВЕНЦИЈА ДИГИТАЛНОГ НАСИЉА

Превенцију дигиталног насиља важно је спроводити на свим нивоима, почевши од појединца/ке, затим породице, образовно-васпитне установе, телекомуникационих компанија, државних институција, друштва у целини.

Када је реч о образовно-васпитном систему, и превентивне и интервентне активности у вези са насиљем, злостављањем и занемаривањем (укључујући и дигитално насиље) регулисане су законским прописима, односно правним документима.

У превенцији дигиталног насиља кључну улогу имају:

- развијање **дигиталне писмености** младих и одраслих (наставника/ца и родитеља) с циљем да се унапреде њихове вештине примене техничких мера заштите, али, још важније, да се развије свест о ризицима, али и о потенцијалима и позитивним аспектима коришћења дигиталне технологије;
- стицање **социјалних вештина**, односно вештина ненасилне комуникације и у реалном и у дигиталном окружењу, као и неговање породичне/школске климе која не толерише ниједну врсту насиља, па ни дигитално.

У многим земљама света
ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ
укључена је у наставни програм свих предмета,
на свим нивоима образовања!

Шта је дигитална писменост?

Дигитална писменост или **дигитална компетенција** (енг. *digital literacy*, *digital competence*) представља једну од кључних вештина неопходних за „преживљавање” у 21. веку.

Према *Европском оквиру кључних компетенција за целоживотно учење (Key Competences for Lifelong Learning — a European Reference Framework)*, дигитална компетенција налази се међу осам кључних компетенција за целоживотно учење и активно учешће у друштву, а дефинише се као *способност критичког и безбедног коришћења технологије на послу, у слободно време и у комуникацији* (European Parliament and the Council, 2006).

Иако данас постоји велики број дефиниција дигиталне писмености,

за све њих је заједничко то да, поред техничких знања и вештина, укључују критичко и креативно коришћење информација, решавање проблема у дигиталном окружењу, али и социјално-етичке аспекте у које улази и безбедно коришћење дигиталне технологије.

И поред интензивног коришћења дигиталне технологије (углавном у ваншколском контексту), не може се очекивати да ће данашњи млади постати дигитално писмени без систематске подршке у оквиру формалног образовања.

Стога су у већини европских земаља међупредметне (трансверзалне) компетенције, међу којима је и дигитална, интегрисане у наставни план и програм основних и средњих школа и представљају обавезан образовни исход. Како неки/е аутори/ке сматрају, дигитална компетенција омогућава стицање других кључних компетенција (језичке, математичке, овладавање вештинама учења, развијање културне освешћености и изражавања) (Punie & Ala-Mutka, 2007).

Када је реч о Србији, 2013. године дефинисани су стандарди општих међупредметних компетенција за крај средњег образовања (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2013).

Међутим, очекивани исходи одређени су само на основном, базичном нивоу и нису емпиријски проверавани.

Шта би ученици/е требало да знају у вези са превенцијом дигиталног насиља?

1. Односите се према другима с поштовањем

Било да пишете мејлове, разговарате на чету, остављате коментаре на социјалним мрежама, учествујете у форумима или радите нешто друго на интернету, понашајте се пристојно и културно. **Златно правило** сваке комуникације, без обзира да ли се она дешава у реалном или виртуелном свету гласи: **не чини другима оно што не желиш да они/е теби чине!**

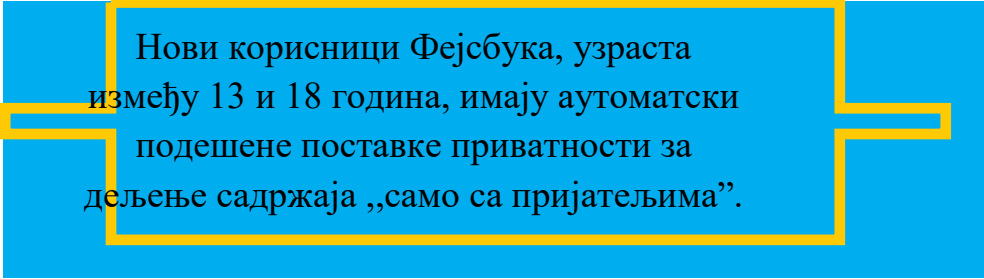
2. Будите свесни/е трагова које остављате у дигиталном свету¹⁴, размислите пре него што нешто „постујете”, „шерујете”, „твитујете”... Имајте на уму да информација коју једном поставите на интернет престаје да буде ваше власништво и да заувек губите контролу над њом. На пример, само једна несмотрено постављена фотографија, неколико година касније, може неке бити препрека за добијање радног места...

ДИГИТАЛНИ ОТИСЦИ (енг. digital footprint) су трагови које остављамо коришћењем интернета. Постоје пасивни трагови (када се подаци о кориснику/ци чувају без његовог/њеног знања, нпр. преко ИП адресе) и активни (када сам/а корисник/ца оставља на интернету личне податке.

¹⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_footprint

Обратите пажњу на језик којим комуницирате на интернету
Непримерене, грубе и вулгарне поруке могу повредити некога, иако можда иза њих не стоји нужно лоша намера. Осим тога, већина форума, мрежа и других онлајн сервиса има прописана правила комуницирања, па вам се може десити да вас привремено искључе или да вам трајно онемогуће коришћење тих сервиса.

4. Будите опрезни/е с личним информацијама, не делите их с другима Никада не делите личне информације (име, адреса, бројеви телефона, име школе, место живљења) о себи, породици или пријатељима с другима, чак и онда када позитивно процењујете њихове намере. Поштујте упутства за заштиту личних података¹⁵ и правила за креирање безбедне лозинке . То ће повећати вашу безбедност на интернету.

Нови корисници Фејсбука, узраста између 13 и 18 година, имају аутоматски подешене поставке приватности за дељење садржаја „само са пријатељима”.

- 5. Предузмите неопходне мере техничке заштите како бисте предупредили/е могућност насиља**
Заштитите свој рачунар антивирус програмима.
Приликом регистрације на неку социјалну мрежу, прочитајте упутства за безбедно коришћење.
- 6. Помозите особама које се не сналазе најбоље на интернету**
Свака особа која користи интернет у неком тренутку била је „новајлија” на њему. Будите солидарни/е, помозите другима да безбедније користе интернет, јер тако повећавате и личну безбедност, а интернет чините безбеднијим и бољим местом за све који/е га користе.

7. Будите свесни/е дигиталног насиља

Дигитално насиље чешће је него што то многи млади мисле. Имајте на уму да интернет није креиран с циљем да буде пријатељско окружење за децу и младе! Често млади нису свесни да својим понашањем повређују друге и да заправо чине дигитално насиље.

8. Немојте пасивно да посматрате дигитално насиље, пријавите га Дигитално насиље треба пријавити и на њега треба реаговати.

9. Информишите се о дигиталном насиљу

Информишите се о превентивним мерама које можете да предузмете пре него што се дигитално насиље догоди. Запамтите, само заједничким снагама можемо да учинимо интернет безбеднијим и бољим местом за младе!

10. Коришћење интернета сведите на разумну меру

Не трошите превише времена на интернету. Постоје и други занимљиви начини на које можете да потрошите своје слободно време.

**Реаговање појединаца/ки у
ситуацијама дигиталног и
сексуалног насиља**

—○ Како да реагује ученик/ца када доживи дигитално насиље?

Иако начин реаговања зависи од облика дигиталног насиља и специфичног контекста у коме се оно догађа, постоји неколико ствари које би ученик/ца требало да уради како би се насиље зауставило и ублажили негативни ефекти:

1. Промислите пре него што било шта предузмете

Насилно понашање је апсолутно неприхватљиво, увек имате право да тражите подршку и излаз из ситуације у којој сте се нашли/е. Међутим, када сте узнемирени/е, уплашени/е, љути/е не можете разумно да промишљате. Зато, не доносите исхитрене одлуке! Дубоко удахните ваздух, „избројте до 10” или радите нешто друго што вас умирује, пре него што било шта предузмете (нпр. одговорите на увредљиву поруку). Не дозволите себи да кажете или урадите нешто због чега ћете се касније кајати.

2. Не одговарајте на узнемирујуће и претеће поруке

Нормално је да осећате љутњу према особама које вас

узнемиравају и да имате потребу да нешто предузмете, кажете или да нешто урадите тим особама. Међутим, имајте на уму да освета може да учини ситуацију још компликованијом и да се тако круг насиља не затвара, већ наставља. Покажите да умете да се носите са ситуацијом на најпозитивнији могући начин, да имате контролу над ситуацијом. Дајте себи шансу да постанете још боља особа!

3. Сачувајте доказе узнемиравања

Немојте да бришете узнемирујуће поруке пре него што их сачувате (можете да направите снимак екрана (енг. *screenshot*)).

4. Ономогућите особи која вас узнемирава да поново ступи у контакт с вама

Блокирајте садржај²¹, страну на друштвеној мрежи, групу, сајт или налог особе која вас узнемирава.

5. Поделите негативно искуство са особом у коју имате поверења

Прво што би требало да има на уму свака особа која је доживела било који облик дигиталног насиља јесте да негативно искуство не треба да задржи за себе, чак и уколико јој/му је непријатно, или се можда стиди, прибојава да то учини.

Уз подршку поузданог пријатеља/ице или одрасле особе (родитељи, чланови породице, психолог/шкиња, педагог/шкиња, наставник/ца) много лакше се решава сваки проблем. Подршку можете да потражите и од стручних особа оспособљених за пружање подршке младима који су искусили ову врсту узнемиравања. Један такав сервис налази се на Фејсбук страници *Бирај речи, хејт спречи*.

На Фејсбук страници *Бирај речи, хејт спречи* налази се Онлајн СОС сервис за подршку младима који су доживели дигитално насиље. Сервис ради сваког дана, од 7 до 24 сата

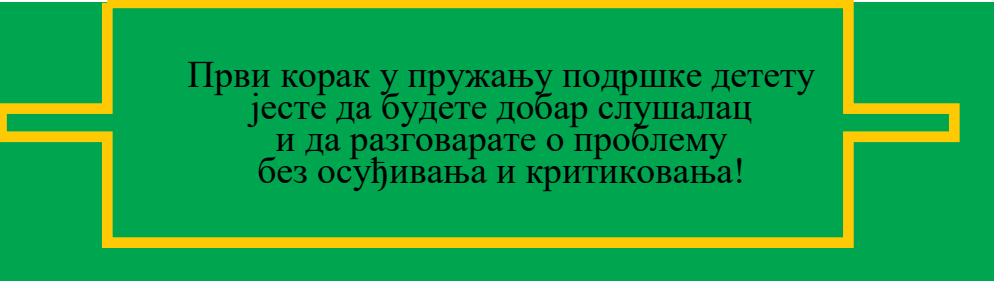
6. Не кривите себе због тога што вам се догодило/догађа

Насиље никада није прихватљиво. Без обзира шта је у питању, нико нема право да намерно вређа и узнемирава другу особу.

Како да реагује ученик/ца када је сведок дигиталног насиља?

- 1. Никако немојте остати „скрштених руку”**
Сведоци имају кључну улогу у спречавању и заустављању дигиталног насиља. Зато, немојте пасивно да примате информације, већ учините све што можете. Покажите солидарност и одговорност.
- 2. Немојте се укључивати у насиље и расприривати лоша осећања**
Немојте да подлежете притиску вршњака/иња. Прослеђивањем ружних порука, смејањем неумесним шалама, „хејтовањем”, постајете саучесник/ца у насиљу. Замислите како бисте се ви осећали/е у тој ситуацији.
- 3. Подржите особу која трпи насиље**
Уколико сте дигитално вештији од особе која је доживела насиље, помогите јој да предузме адекватне техничке мере заштите. Подржите је да насиље пријави или да се обрати за помоћ. Саслушајте је, понекад је и то довољно.
- 4. Обратите се за помоћ одраслима**
У вашем окружењу постоје одрасле особе у које имате поверење и оне могу да вам помогну да предузмете најефикасније кораке.
- 5. Упутите своје другове и другарице на Онлајн сервис за подршку деци и младима који су искусили дигитално насиље**
- 6. Пријавите дигитално насиље установама које су за то надлежне (погледајте одељак Коментари пријавити дигитално насиље?)**

Први корак у пружању подршке детету
јесте да будете добар слушалац
и да разговарате о проблему
без осуђивања и критиковања!

Овде су дати директни линкови за пријаву насиља на овим мрежама.

	<p>Пријава насиља https://help.instagram.com/165828726894770/</p>
	<p>Пријава насиља https://support.snapchat.com/ca/abuse</p>
	<p>Пријава насиља http://safety.ask.fm/safety-tools/</p>
	<p>Пријава насиља https://support.twitter.com/articles/15789</p>
	<p>Пријава насиља https://support.skype.com/en/faq/FA10001/how-do-i-report-abuse-by-someone-in-skype?frompage=search&q=report+abuse&fromSearchFirstPage=false</p>
	<p>Пријава насиља https://youtube.com/yt/policyandsafety/en-GB/reporting.html</p>
	<p>Пријава насиља http://www.childnet.com/resources/how-to-make-a-report/Facebook/</p>

ОНЛАЈН СОС СЕРВИС ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ КОЈИ СУ ИСКУСИЛИ ДИГИТАЛНО НАСИЉЕ

Од октобра 2015. године на Фејсбук страници *Бирај речи, хејт спречи* доступан је Онлајн СОС сервис за подршку деци и младима који су доживели било који облик дигиталног насиља.

Сервису се може приступити са сваког дигиталног уређаја који има приступ интернету, **сваког дана у години, од 7 до 24 часа**. У овом периоду деца и млади имају могућност да директно комуницирају, односно размењују поруке, „четују”, са члановима Тима за подршку, кога чине студенти завршне године студија психологије са Факултета за медије и комуникације у Београду.

Путем овог сервиса млади који су искусили дигитално насиље могу да добију **благовремену и свеобухватну подршку**.

Емоционална/социјална/психолошка подршка подразумева:

- слушање без процењивања и оптуживања;
- отворену и поверљиву комуникацију, без страха од рестриктивних мера;
- оснаживање за преузимање личне одговорности;
- развијање вештина решавања проблема у социјалним односима.

Образовна подршка подразумева:

- техничку подршку (превентивне мере, али и реаговање у случајевима насиља);
- давање информација (упућивање на релевантне установе, ресурсе, друге СОС сервисе).

Филмови о дигиталном насиљу

- 📺 Тагована: <http://www.youtube.com/watch?v=f4rNvDaYDrc>
- 📺 Tracking Teresa: <http://www.youtube.com/watch?v=toXEdisa6hI>
- 📺 Где је Клаус?: <http://www.youtube.com/watch?v=cEP3dVcQkBU>
- 📺 Да ли су социјалне мреже хир?:

<http://www.youtube.com/watch?v=IFZ0z5Fm-Ng>

🎧 Прича о Аманди Тод: <http://www.youtube.com/watch?v=ej7afkypUsc>

🎧 Бесповратно: <http://www.sendspace.com/file/7tisuj>

🎧 Предатор: https://www.youtube.com/watch?v=E3eBvygq_CU

🎧 Сајбер насиље (Друга економска школа):
https://www.youtube.com/watch?v=i_-1sPO3aq8

🎧 Шеруј осмех, лајкуј љубав,хејтуј хејт:
<http://www.youtube.com/watch?v=s7HSgsuEzw8>

🎧 Лажно представљање: <https://www.youtube.com/watch?v=uOhjBmF94i0&list=PLN3I-0DAzMpqTvQioumg79JJxBtF3sE-L&index=1>

🎧 Дијелење фотографија на мрежи: <https://www.youtube.com/watch?v=wTW0NeUSSWY&list=PLN3I-0DAzMpqTvQioumg79JJxBtF3sE-L&index=3>

🎧 Прихваћање и тражење пријатељства са непознатом особом:
https://www.youtube.com/watch?v=IYvkyg_J5J4&list=PLN3I-0DAzMpqTvQioumg79JJxBtF3sE-L&index=4

Сустрет са непознатом особом: <https://www.youtube.com/watch?v=0JeSnRb5ELg&index=2&list=PLN3I-0DAzMpqTvQioumg79JJxBtF3sE-L>

7

Дигитални појмовник

— Веб-сајтови на српском језику

🎧 Микро књига – онлајн рачунарски речник:
<http://www.mikroknjiga.rs/pub/rmk/index.php>

🎧 Нови медији и друштвене мреже - појмовник: <https://docs.google.com/document/d/1jgbBGUYkHyDG5ml3Ig6ExDV1a4IENfhhxjHFDrvEpow/edit>

🎧 Речник појмова – Кликни безбедно:
<http://kliknibezbedno.rs/sr/baza-znanja.1.6.html>

🎧 Речник (сајт Информација): <http://www.informacija.rs/Recnik/>

— Веб-сајтови на енглеском језику

🎧 Дизиген речник: <http://www.digizen.org/glossary/>

🎧 Tehnopedia – Technology Dictionary: <https://www.techopedia.com/dictionary>